

INNOVATIEF LANDSCHAP

Innovatief landschap Programma's, gebruik, rollen, technieken, normen | aMb | NVTL

Een innovatief landschap is steeds in beweging. Het vraagt om een andere kijk op onze vertrouwde omgeving. Wat zijn de perspectieven voor het veranderende vak van de landschapsarchitect? Welke nieuwe ruimtelijke condities vragen om innovatieve bedeksels en grensverleggende transformaties?

Innovatief Landschap is een bundeling van de lezingenreeks 'Innovatief Landschap' (najaar 2012), georganiseerd door Architectuurcentrum Makeblide | aMb in samenwerking met de NVTL.

NVTL nederlandse vereniging voor
tuin- en landschapsarchitectuur

blauwdruk

Voorwoord

2 / Over de lezingen
Karin Christof, Arjan Vergeer

64 / Colofon

NIEUWE PROGRAMMA'S

6 / Nieuwe kansen voor
extreme landschappen
Dingeman Deijs

12 / Samen nieuwe ambities
formuleren
Berno Strootman

NIEUW GEBRUIK

18 / Verbeelden in de praktijk
Willemijn Lofvers

24 / Stadsacupunctuur, natuur-
begraven en energielandschap
Tom Bullens

NIEUWE ROLLEN

30 / Leesbaarheid van het
geheugen van de plek
Peter Lubbers

34 / Is er misschien nog iets
te doen?
Harro de Jong

NIEUWE TECHNIKEN

40 / Groene bouwsteen als
ontwerpinstrument
Bas de Vries

46 / Duurzame gebieds-
ontwikkeling
*Vincent Kuypers, Vincent Tiel
Groenestege en Wim Timmermans*

NIEUWE NORMEN

52 / Innovatief landschap
Nico Wissing

58 / Nieuwe normen, nieuwe
woorden
Ester van de Wiel

blauwdruk

Stadsacupunctuur, natuur- begraven en energielandschap

Tom Bullens

Tom Bullens is stedenbouwkundige en directeur van Vollmer & Partners, bureau voor stedenbouw en landschap.

De wereldwijde economische crisis heeft een diepe impact op de hele samenleving, maar het lijkt wel of iedere nieuwe ontwikkeling eraan wordt toegeschreven. Het is de vraag of dit juist is. Je kan evengoed stellen dat de crisis maatschappelijke veranderingen blootlegt die voorheen minder kans kregen en onopgemerkt bleven. Geldgebrek noopt tot creativiteit – voorbeelden genoeg. Geldgebrek is echter maar één kant van het verhaal, want als je beter kijkt zie je patronen in bezigheden en uitingen van mensen. Twee aspecten vallen op: toenemend gebruiksgemak van nieuwe technieken en een groeiende hang naar persoonlijkheid en oorspronkelijkheid.

Mens en techniek

We leven in een tijd van ongekende mogelijkheden. Voortdurende innovatie zorgt voor ongekende vrijheid. Mens, techniek en natuur lijken steeds meer met elkaar te vervlechten. Dertig jaar geleden was een computer moeilijk te doorgronden. Nog even en we hoeven helemaal geen moeite meer te doen om de computer te snappen, de computer begrijpt ons. Sommige apps laten het al zien. Je hoeft ze alleen nog te downloaden, daarna zijn ze een helpend handje, afgestemd op persoonlijke smaak en voorkeuren.

De toegenomen techniek en automatisering roepen ook een tegenreactie op. Hoe meer dergelijke vormen van vervlechting van mens en techniek plaatsvinden, hoe sterker de behoefte aan authenticiteit en niet door techniek beïnvloede levensdomeinen. De hang naar oorspronkelijkheid en persoonlijkheid is op veel terreinen merkbaar. Ironisch genoeg zijn het juist de nieuwe techniek en automatisering die deze oorspronkelijkheid en persoonlijkheid mogelijk maken – internet biedt een enorm podium voor persoonlijke uitingen en voor originele, zelfgemaakte producten.

Inrichtingsplan Geervliet (2011).

Project 'Landschap als nalatenschap' (2011): voorbeelduitwerking van de voormalige vliegbasis Soesterberg.

Neem het fenomeen 'geocache'. Gps-navigatie biedt recreanten de mogelijkheid om de wildernis te ontdekken – de ongerepte natuur beleven in plaats van de dure survivalvakanties die voor de crisis zo populair waren. We wijken van de paden af en gaan spoorzoeken op basis van gps-coördinaten. In de Verenigde Staten leidt de grote hoeveelheid 'jonge ouderen' die in campers leven tot nieuwe ruimtelijke patronen.¹ Dit lijkt voor een belangrijk deel ingegeven door financiële motieven (minder woonlasten, geen belasting), voor een deel door avontuurlijke behoeften. Het is echter pas daadwerkelijk mogelijk gemaakt door gps-navigatie, communicatie met familie via Skype, artsenconsult via internet, enzovoort.

Stadsacupunctuur

Een voorbeeld van (op)nieuw ruimtegebruik waar wij zelf mee bezig zijn is 'stadsacupunctuur'. De bottom-up-aanpak blijkt een goede methode nu grootschalige ontwikkelingen niet meer van de grond komen. Hoewel de crisis in eerste instantie ook hier de aanstichter lijkt, is er ook gewoon behoefte aan een benadering die uitgaat van gebruikers en bewoners. Stadsacupunctuur gaat niet over een grootschalige planontwikkeling, een invuloefening of een botte ingreep. Het woord is niet voor niets ontleend aan een traditionele Chinese geneeswijze. De essentie van acupunctuur is het opheffen van verstoringen in de energiehuishouding van het lichaam. Stadsacupunctuur richt zich op de energielijnen van de stad. Het ruimtelijk verbeteren van kleine locaties herstelt verbanden op een grotere schaal, zoals de transformatie van een stenig trottoir tot een stoep met bloemenborder als onderdeel van een natuurroute door de wijk.

Strategisch ingrijpen op kleine schaal kan de leefbaarheid van een buurt of een stad aanzienlijk verbeteren. Het begrip serendipiteit is in dit verband op zijn plaats: het vinden van iets onverwachts terwijl je op zoek was naar iets anders. Dit vraagt van ontwerpers en beleidsmakers een bescheiden houding, een luisterend oor en een open blik. Strategie vraagt ook om kennis van grotere verbanden, besef van de cultuurhistorische achtergrond en inzicht in procedures en processen. Onontbeerlijk hierbij zijn de kennis van de leefomgeving van bewoners en de initiatieven die er leven.

Energielandschap

Techniek en natuur zoeken elkaar meer en meer op. Een illustratie hiervan is de 'Zandmotor' (2011) bij Kijkduin, die voor de zandafzetting gebruikmaakt van de natuurlijke getijdenbeweging. Ook

energielandschappen zijn hier een voorbeeld van. Technische innovatie heeft tot nu toe de behoefte aan energie niet doen afnemen, integendeel. Maar waar hoogspanningslijnen vroeger stram door het landschap sneden, maakt voortschrijdende techniek het nu beter mogelijk om met het landschap mee te bewegen.

Bij inrichtingsplannen voor energievoorzieningen kiezen wij niet zozeer voor het verstoppen van een nutsvoorziening. Juist omdat een transformatorstation een wezenlijke betekenis heeft voor de elektriciteitsvoorziening, zoeken wij naar een vanzelfsprekend samenspel. Zo plantten we bij het inrichtingsplan van transformatorstation Geervliet een haag van ruim een kilometer lang.

Landschap als nalatenschap²

Een derde voorbeeld uit onze eigen praktijk is 'natuurbegraven'. Natuurbegraafplaatsen zijn plekken waar begraven ondergeschikt is aan de natuur en het landschap. Uiteindelijk neemt de natuur de graven geheel op.

Ook deze manier van omgaan met landschap hangt samen met economische noodzaak, maatschappelijke behoefte en technische mogelijkheden. De trend naar een persoonlijker uitvaart is al in de jaren zestig en zeventig ingezet. Mede door de komst van andere culturen, secularisering en ruimtegebrek veranderden opvattingen over de dood en de laatste rustplaats.

Toch werd een nieuwe praktijk pas mogelijk door nieuwe technieken. Middels gps-tracering is het mogelijk om graven onopvallend te markeren, en de nieuwe media maken de weg vrij voor andere manieren van gedenken dan via het graf met de traditionele zerk. Met twaalf voorbeelduitwerkingen voor Nederlandse landschapstypen onderzochten we de mogelijkheden van de natuurbegraafplaats voor landschapsherstel, natuurontwikkeling en toegankelijkheid. In het huidige economische klimaat wordt naarstig gezocht naar economische dragers om natuur- en landschapsbeheer te kunnen blijven bekostigen. Natuurbegraafplaatsen kunnen hieraan een bijdrage leveren.

Innovatie en techniek

Innovatie en techniek maken nieuw gebruik mogelijk. Maatschappelijke behoeften kunnen hierdoor bevredigd worden. Die behoeften ontstaan uit diepgewortelde gevoelens en reacties, maar worden versterkt door economische mogelijkheden en onmogelijkheden. Het is de kunst om als ontwerper een luisterend oor te bieden aan de maatschappelijke vraag en ondertussen de technische voor-

Project 'Landschap als Nalatenschap', voorbeelduitwerking bij Delft.

uitgang te benutten bij de vertaling van behoeften naar concrete en financieel gezonde plannen.

Noten:

1. Simpson, D., Gerotopia and Third Age Urbanism. Zürich 2012.
2. Vollmer & Partners, Landschap als Nalatenschap. Amersfoort 2011. Een ontwerpend onderzoek mede mogelijk gemaakt door het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie.

Gps-recreatie.
(Foto: Arden Events)